

Regeringskansliet
Justitiedepartementet**Utkast till lagrådsremiss Sänkt straffbarhetsålder för allvarliga brott**

Mot bakgrund av de intressen som Åklagarmyndigheten har att bevaka lämnas följande yttrande.

Sammanfattning

Åklagarmyndigheten anser att förslaget om en sänkt straffbarhetsålder till 13 års ålder enbart för vissa allvarliga brott inte är tillräckligt berett, riskerar att medföra avsevärda tillämpningsproblem samt får orimliga konsekvenser och avstyrker därför förslaget.

Om förslaget ändå ska genomföras

- ser vi behov av tydligare vägledning kring tillämpningen av påföljderna för barn under 15 år och anser vi att övervägandena om detta bör ske i ett sammanhang,
- efterfrågar vi mer vägledning i fråga om frihetsberövande av barn under 15 år,
- anser vi att det vore på sin plats att ytterligare överväga hur förhören och huvudförhandlingarna i domstol bör genomföras när den tilltalade är under 15 år,
- ser vi avsevärda svårigheter med att anpassa myndighetens verksamhet till att de föreslagna ändringarna ska träda i kraft redan den 1 juli 2026 och motsätter oss därför under alla förhållanden att lagändringarna träder i kraft med så kort varsel.

Inledande synpunkter

Åklagarmyndigheten var i sitt remissvar över betänkandet *Straffbarhetsåldern* (SOU 2025:11) mycket kritisk mot förslaget om sänkt straffbarhetsålder för vissa allvarliga brott. Det nu remitterade förslaget är visserligen mindre problematiskt i vissa avseenden än det tidigare förslaget, men Åklagarmyndigheten anser att även det nu aktuella förslaget riskerar att medföra avsevärda tillämpningsproblem och får orimliga konsekvenser. Därför avstyrker Åklagarmyndigheten förslaget.

En sänkt straffbarhetsålder till 13 år för allvarliga brott

En sänkning till 13 år har inte närmare utretts

Utredningen har kommit fram till att den lägsta åldern för straffbarhet bör vara 14 år och i betänkandet framgår att utredningen har övervägt att föreslå en sänkning av straffbarhetsåldern till 13 år. Det har dock enligt utredningen inte framkommit något som ger skäl att välja en så låg straffbarhetsålder ens för de allra allvarligaste brotten. Utredningens fortsatta överväganden har därför varit inriktade på en sänkt straffbarhetsålder till 14 år.

Åklagarmyndigheten står fast vid att förändringar i en så principiell fråga som straffbarhetsåldern inte bör tidsbegränsas och att angränsande frågor noggrant bör övervägas om en förändring ska genomföras. Det är först nu, inom ramen för ett utkast till lagrådsremiss, som en sänkning av straffbarhetsåldern till 13 år i praktiken bereds.

Åklagarmyndigheten ser inte att det har anförts några övertygande skäl för en sänkning av straffbarhetsåldern vare sig i betänkandet eller i utkastet till lagrådsremiss. I synnerhet inte för en sänkning till 13 år som nu föreslås. I utkastet till lagrådsremiss görs inte några utförliga analyser kring konsekvenserna av att straffbarhetsåldern nu föreslås vara 13 år för allvarliga brott. Vidare bedöms flera frågor vara för stora att hantera inom ramen för lagstiftningsprojektet, t.ex. frågan om återopande av vittne och skyldigheten att avlägga ed. Dessa bestämmelser lämnas därför oförändrade med hänvisning till att den sänkta straffbarhetsåldern ska tidsbegränsas till att gälla i fem år. Som framgår i det följande anser Åklagarmyndigheten att det finns fler brister i beredningsunderlaget.

Det ska också framhållas att barn som begår grova brott ofta själva utsätts för hot och andra starka påtryckningar från de kriminella gängen. En 13-åring

förmåga att stå emot sådana påtryckningar, fullt ut förstå konsekvenserna av att ta ett uppdrag för ett kriminellt gängs räkning och handla rationellt kan inte jämföras med en vuxen persons förmåga i samma situation. Som konstaterades i betänkandet (s. 160) har barn som trätt in i kriminella nätverk svårt att ta sig ur dem och barns utsatthet inom de kriminella nätverken anses utgöra ett betydande samhällsproblem. Åklagarmyndigheten befarar alltså att en sänkning av straffbarhetsåldern kommer medföra att fler och ännu yngre barn kommer att utnyttjas vilket är mycket bekymmersamt, inte minst ur ett barnperspektiv.

Vilka påföljder ska tillämpas?

Åklagarmyndigheten har i tidigare remissyttrande inte yttrat sig över frågan om vilka påföljder som ska kunna tillämpas vid en sänkt straffbarhetsålder till 14 år. Eftersom en sänkning nu föreslås till 13 år vill myndigheten dock peka på följande.

De påföljder som idag finns för unga lagöverträdare och de påföljder som föreslagits inom ramen för pågående lagstiftningsarbeten är anpassade till en straffbarhetsålder på 15 år. I utkastet görs bedömningen att den som har fyllt 13 år bör kunna dömas till samma påföljder som andra lagöverträdare under 18 år. I betänkandet och i utkastet saknas dock närmare vägledning kring hur dessa påföljder ska tillämpas i förhållande till 13- och 14-åringar. Som flera remissinstanser har påpekat kan det vara stor skillnad på en person som precis har fyllt 14 år och en person som närmar sig 18 år. Skillnaderna är, som konstateras i utkastet, desto större mellan en 13-åring och en snart 18-åring. Därutöver råder det oklarheter kring vad som ska gälla för den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning. Det förslaget har mött kritik från flera remissinstanser och bereds fortfarande i regeringskansliet.

Åklagare har bland annat ansvar för att framställa välgrundade yrkanden i påföljdsdelen i samband med en huvudförhandling i brottmål och verka för en adekvat påföljd för brott. I det perspektivet ser Åklagarmyndigheten flera brister i det underlag som finns i utredningen och i utkastet till lagrådsremiss. Myndigheten ser inte att dessa brister kan läkas enbart genom ett tilläggsuppdrag till Kriminalvården. I detta sammanhang bör det uppmärksammas att andra påföljder än fängelse kan vara aktuella, inte minst vid osjälvständiga brottsformer till brott med ett minimistraff på fyra års fängelse. Frågorna om påföljd bör därför övervägas noggrant och i ett sammanhang. Åklagarmyndig-

heten ser alltså behov av tydligare vägledning kring tillämpningen av påföljderna för barn under 15 år.

Frågor om frihetsberövande

När det gäller frihetsberövande av unga misstänkta finns i Riksåklagarens riktlinjer för handläggning av ungdomsären (RåR 2006:3) bland annat en hjälptabell om ungefärliga straffmättningsvärden som stöd för åklagares tillämpning av frågor om vid frihetsberövande av misstänkta under 18 år. Denna tabell bygger på en reducering med kvotdelar enligt nuvarande praxis.

I utkastet till lagrådsremiss hänvisas till utredningens förslag i delbetänkandet där ungdomsreduktionen ska minska med cirka 20 procent per levnadsår. Utredningen föreslår även att domstolen ska kunna göra en mer nyanserad bedömning av vilket genomslag den tilltalades ungdom bör få vid straffmätningen. Förslaget om minskad ungdomsreduktion bereds vidare i regeringskansliet. Med utgångspunkt i utredningens förslag kan en rimlig ordning enligt utkastet (s. 39) vara att den som begått ett brott vid 13 års ålder tillgodoräknas en schematisk reduktion som innebär att straffmättningsvärdet är tio procent av vad brottslighetens straffvärde hade uppgått till för en vuxen.

Åklagarmyndigheten kan visserligen utvidga den ovan nämnda hjälptabellen till 13- och 14-åriga misstänkta efter de kvotandelar som anges i betänkandet och utkastet. Men det råder fortfarande oklarheter kring förslaget om att den misstänktes ungdom ska beaktas i skälig omfattning, vilket kommer få betydelse för straffmättningsvärdet och därmed i styrkan i skälen för frihetsberövande. Vidare ges ingen vägledning kring vilka faktorer som särskilt bör beaktas vid frihetsberövande av 13- och 14-åriga misstänkta. Exempelvis har det inte gjorts några överväganden om polisens arrestceller och Kriminalvårdens häktesceller är lämpliga för barn så unga som 13 år. Sådana frågor bör rimligtvis påverka bedömningen av om ett frihetsberövande av ett barn under 15 år är proportionerligt.

Sammanfattningsvis efterfrågar Åklagarmyndigheten mer vägledning i fråga om frihetsberövande av barn under 15 år.

Brottsofferperspektivet

Åklagarmyndigheten noterar att det enligt utkastet ska vara möjligt att framställa ett andrahandsyrkande inom ramen för en bevistalan om domstolen skulle finna att brott enligt den särskilda regleringen inte är styrkt. Det är

positivt, liksom att det ska gå att föra bevistalan för vissa brott parallellt med åtal för andra brott. Åklagarmyndigheten anser dock att det fortfarande finns problem med den valda modellen ur ett brottsofferperspektiv och där ett brottsoffer kommer att hamna i en sämre ställning än om gärningspersonen hade varit 15 år fyllda.

Det är exempelvis inte ovanligt att ett åtal för försök till mord istället bedöms av domstolen vara en grov misshandel. Det är inte troligt att det i samtliga dessa fall kommer att finnas synnerliga skäl för att väcka bevistalan för grov misshandel. Bestämmelsen i 38 § andra stycket lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) ska tillämpas restriktivt. Synnerliga skäl kan exempelvis finnas om det är fråga om ett enskilt brott som har ett påtagligt högt straffvärde eller om det förekommer särskilt försvårande omständigheter som exempelvis svåra kränkningar av målsägandens integritet. Då minimistrafvet för grov misshandel är 1,5 års fängelse understiger det påtagligt gränsen för presumtionsregeln för bevistalan, även om denna skulle sänkas till brott med ett straffminimum om 4 års fängelse. Enligt Åklagarmyndigheten riskerar därför den valda modellen, även med möjligheten att i andra hand eller parallellt väcka en bevistalan, att få negativa konsekvenser för brottsoffren.

Tillämpningssvårigheter

Myndighetens expert i utredningen Sara Stolper har i ett särskilt yttrande som fogats till betänkandet pekat på flera tillämpningsproblem som kan uppstå både under utredningens gång och i samband med åtal och dom. Av utkastet till lagrådsremiss framgår att det enligt det justerade förslaget inte finns några hinder mot att bedriva parallella utredningar mot samma barn om samma händelseförlopp. Det kan exempelvis bli fallet om ett barn under 15 år misstänks för grovt vapenbrott och grovt olaga hot genom att ha riktat en pistol mot målsägandens huvud. Det är svårt att fullt ut överblicka konsekvenserna av förslaget. Enligt Åklagarmyndigheten finns det en betydande risk för tillämpningsproblem vid hanteringen av parallella utredningar om samma händelse.

Det framstår inte heller som klart hur bedömningen ska göras när den tilltalade ska dömas till ansvar för en brottstyp men händelseförloppet också innefattar andra typer av brott som det inte får dömas till påföljd för enligt 1 kap. 6 § brottsbalken, men som ändå har betydelse för svårhetsbedömningen av huvudbrottet. Kan man exempelvis beakta att ett mordoffer utsatts för misshandel eller olaga frihetsberövande innan mordet?

Det bör noteras att det idag är mycket ovanligt att utredningen växlar mellan å ena sidan en förundersökning och å andra sidan en utredning enligt 31 § LUL på grund av att det framkommit att den misstänktes ålder är högre eller lägre än vad som först har antagits. Det kan förväntas bli betydligt vanligare när utredningsformen är beroende av bedömningen av bland annat brottets svårhetsgrad.

Åklagarmyndigheten kan konstatera att de tillämpningsproblem som tidigare lyfts av myndigheten och av flera remissinstanser i många avseenden riskerar att kvarstå. Istället för att lämna över problemen till de rättstillämpande aktörerna att lösa, exempelvis inom ramen för interna rutiner, bör det göras noggrannare överväganden och ställningstaganden inom ramen för lagstiftningsärendet.

Praktiska frågor

Enligt utkastet ska, vid handläggning i domstol som rör brott som omfattas av den särskilda regleringen om sänkt straffbarhetsålder, de regler som gäller för en person som fyllt 15 år tillämpas. En konsekvens av detta är att bestämmelsen i 5 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken, som innebär att förhör med den som är under 15 år eller lider av en psykisk störning får hållas inom stängda dörrar, inte ska tillämpas. Bestämmelsen i 27 § LUL om att i vissa fall handlägga ett mål inom stängda dörrar kommer dock att vara tillämplig för den som omfattas av den särskilda regleringen om sänkt straffbarhetsålder. Åklagarmyndigheten anser att det hade varit önskvärt med mer vägledning avseende de skäl som talar för stängda dörrar, särskilt i förhållande till barn som inte har uppnått 15 års ålder.

Därutöver finns det redan idag praktiska svårigheter vid hanteringen av misstänkta under 15 år som hörs inom ramen för en bevistalan. I förarbetena saknas vägledning i dessa frågor. Enligt vår erfarenhet hanteras frågorna på olika sätt i rättstillämpningen.

Lagstiftaren har i flera olika sammanhang infört en särreglering för förhör med barn under 15 år både under förundersökning och under huvudförhandling. Eftersom förslaget i utkastet medför att 13- och 14-åringar kommer att hanteras som tilltalade enligt rättegångsbalkens regler hade det varit på sin plats att ytterligare överväga hur förhören och huvudförhandlingarna i praktiken bör genomföras. Åklagarmyndigheten befarar att det annars kommer att uppstå stora skillnader i rättstillämpningen.

Ikraftträdandet

Lagändringarna i utkastet föreslås i huvudsak träda i kraft den 1 juli 2026. Samtidigt finns ett flertal andra förslag som tar sikte på unga lagöverträdare som fortfarande bereds i regeringskansliet. Merparten av dessa förslag kan också förväntas träda i kraft den 1 juli 2026.

De förändringar som föreslås kommer sammantaget att kräva omfattande uppdateringar av myndighetens interna styrdokument och it-system. Vidare kommer lagändringarna att kräva informations- och utbildningsinsatser för att säkerställa en rättssäker och enhetlig hantering. Många frågor om den praktiska tillämpningen har lämnats obesvarade och överlämnats till de rättstillämpande myndigheterna att lösa inom ramen för interna rutiner. Åklagarmyndigheten ser avsevärda svårigheter att anpassa myndighetens verksamhet till de föreslagna lagändringarna med så kort varsel. Åklagarmyndigheten motsätter sig därför under alla förhållanden att lagändringarna träder i kraft redan den 1 juli 2026.

Avslutande synpunkter

Åklagarmyndigheten anser att det är mycket angeläget att komma till rätta med den grova brottsligheten bland unga lagöverträdare och välkomnar många av de förändringar som har genomförts och som kommer att genomföras på området. Samtidigt konstaterar Åklagarmyndigheten att de olika förslagen bereds inom ramen för olika lagstiftningsarbeten och att det är mycket svårt att överblicka de samlade konsekvenserna. Det medför i sin tur att det är svårt att identifiera eventuella problem innan lagstiftningen träder i kraft. Åklagarmyndigheten understryker därför behovet av att ta ett helhetsgrepp på frågorna för att kunna överblicka de sammantagna konsekvenserna av förslagen och ta fram en genomtänkt ordning för unga lagöverträdare.

Detta yttrande har beslutats av riksåklagaren Katarina Johansson Welin efter föredragning av kammaråklagaren Maria Franzén. I den slutliga handläggningen av ärendet har också vice riksåklagaren Eva Thunegard, rättschefen Marie-Louise Ollén, stabsrådet Emma Lindahl Timmelstad, biträdande kommunikationsdirektören Helena Ekstrand och överåklagaren Peter Lundkvist deltagit.

Katarina Johansson Welin

Maria Franzén

Kopia till

Kommunikationsavdelningen

Rättschefen

Biblioteket